

دو برگه نوشته از کتاب «حزب پان ایرانیست به روایت اسناد»

کتاب «حزب پان ایرانیست به روایت اسناد» مجموعه ای است از اسناد موجود در «مرکز اسناد انقلاب اسلامی» که توسط «شهلا بختیاری» جمع آوری شده و نویسنده هم از قول خود توضیحاتی را بر آن افزوده است. این کتاب توسط انتشارات «مرکز اسناد انقلاب اسلامی» منتشر شده و طبیعتاً دید مثبتی به حزب پان ایرانیست و هیچکدام از جریانات پان ایرانیست دیگر ندارد اما از جهت اسناد ارایه شده و نشان دادن توالی رویدادها و سیر تحولات در روند این جریان تاریخی میهنمان قابل اعتنا است.

همانطور که در این کتاب صفحات 50 و 51 آمده (همچنین در تمامی دیگر آثاری که درباره ی حزب پان ایرانیست تا به امروز منتشر شده است) روانشادان داریوش فروهر و محسن پزشکپور بر سر مسئله ی درگیری شاه و مصدق با یکدیگر اختلاف نظر داشتند و حزب ملت ایران در سال 1331 از حزب پان ایرانیست انشعاب کرد.

اینکه موضع پزشکپور در مقابل فروهر پیرامون مسئله ی سلطنت صرفاً بر مبنای شاهدوستی و سلطنت طلبی بود یا بر مبنای پابندی به قانون اساسی دوران مشروطه همان قانون اساسی که به عنوان مرجع در آن اختیاراتی برای سلطنت شاه در نظر گرفته شده بود مسئله ای است که نویسنده ترجیح داده به آن نپردازد و هرگونه اظهار نظر ما هم در این رابطه تنها می تواند بر مبنای تحلیل و سلیقه ی شخصی باشد چون ما هیچ ابزاری برای شناختن انگیزه های افراد نداریم اما در مورد رخدادها تحولات چنین نیست و پیرامون انشعابات حزبی و داریوش فروهر در این کتاب چنین آمده :

محمد رضا عاملی تهرانی

دکتر «محمد رضا عاملی تهرانی»، «آزیر»، در سال ۱۳۰۶ در شهر تهران به دنیا آمد. او تحصیلات عالی‌ی خود را در رشته‌ی پزشکی در دانشگاه تهران به پایان رساند. وی فعالیت سیاسی خود را از سال ۱۳۲۰ آغاز کرد و پس از پزشک‌پور، سمت قائم مقام اوّل حزب را عهده‌دار بود. وی هم‌چنین از بنیان‌گذاران نهضت ناسیونالیسم در ایران بود.^(۱) عاملی با حمایت از اصلاحات ارضی و اقدامات شاه، نقش مهمی در تحکیم قدرت پهلوی داشت. او در کابینه‌ی «شریف‌امامی»، وزیر اطلاعات و جهانگردی بود و در زمان نخست‌وزیری «ازهارى» وزیر آموزش و پرورش بود. پس از پیروزی انقلاب اسلامی، اعدام شد. عمده‌ترین جزوه‌های حزب به دست پزشک‌پور و عاملی تدوین شد. مطالب مربوط به ناسیونالیسم که در روزنامه‌های ارگان حزبی چاپ می‌شد، از نوشته‌های او بود و کتابچه‌ی معروف «رابطه‌ی حکومت و مردم»، نوشته‌ی وی، نشان‌دهنده‌ی کوشش سیاسی حزب پان‌ایرانیست در مطرح کردن طرز تلقی حزب از روابط حکومت و مردم بود.

فضل‌الله صدر

او متولد سال ۱۳۰۷ ش در شهر قم و دارای مدرک دکترای پزشکی از دانشگاه تهران و انگلستان بود. وی فعالیت سیاسی را از سال ۱۳۲۷ آغاز کرد. او قائم مقام دوّم حزب و سرپرست حزب پان‌ایرانیست در خارج از کشور بود. او در دوره‌ی بیست و دوم مجلس شورای ملی، از سوی حزب پان‌ایرانیست به مجلس وارد شد. بعد از رأی موافق او به جدایی بحرین از ایران، از سوی اعضای حزب پان‌ایرانیست اخراج شد و به دنبال آن حزب «ایرانیان»^(۲) را تشکیل داد. او کتاب «مباحث ناسیونالیسم» را نگاشته است.

داریوش فروهر

۱. آرشیو مرکز اسناد انقلاب اسلامی، کد ۷۹۴/۱، ص ۱۱۲، بیوست شماره‌ی ۲

۲. حزب «ایرانیان» انشعابی از حزب پان‌ایرانیست بود که در سال ۱۳۴۸ پس از جدایی از حزب اصلی، اعلام موجودیت کرد.

وی متولد ۱۳۰۷ ش در اصفهان بود که به دلیل ارتشی بودن پدرش، در ارومیه و تهران بزرگ شد. تحصیلات دانشگاهی خود را در رشته‌ی حقوق در دانشگاه تهران به اتمام رسانید. فروهر فعالیت سیاسی را از ۱۳۲۱ آغاز کرد و در ابتدا به اتهام رابطه داشتن با آلمان، در دوران اشغال ایران از سوی متفقین، به دست انگلیسی‌ها دستگیر شد. وی در سال ۱۳۲۵ به گروهی ملحق شد که بعدها حزب پان‌ایرانیست را تشکیل دادند. پس از آن، در سال ۱۳۲۸ نیز به دلیل فعالیت در دانشگاه تهران دستگیر شد و در سال ۱۳۳۱ که حزب پان‌ایرانیست بر سر مسئله‌ی حمایت از سلطنت به رهبری محسن پزشکی‌پور در رکود فرو رفت، فروهر با انشعاب از حزب پان‌ایرانیست، «حزب ملت ایران» را بر بنیاد پان‌ایرانیسم تأسیس کرد.^(۱) اساس تفکر حزب ملت ایران هم‌چنان بر ناسیونالیسم نژادگرا استوار بود. چندین سال حزب فروهر، عنوان حزب «پان‌ایرانیسم» را به خود اختصاص داد.^(۲) در جریان تشکیل جبهه‌ی ملی، حزب «ملت ایران» به رهبری فروهر، یکی از احزاب مؤتلف به شمار می‌رفت.^(۳) به مسائل مرتبط با حزب فوق در ادامه و در بحث انشعابات حزبی اشاره خواهد شد.^(۴)

نشریات و ارگان‌های حزب پان‌ایرانیست

حزب پان‌ایرانیست به انتشار نشریاتی اقدام کرد که امکان آن را فراهم می‌آوردند تا عقیده و اهداف حزب و رهبران آن بروز پیدا کند و برنامه‌های حزبی در آن تشریح شوند. سازمان جوانان پان‌ایرانیست، روزنامه‌ی «جوانان پان‌ایرانیست» را انتشار می‌داد. آنان در

۱. آرشیو مرکز اسناد انقلاب اسلامی، پرونده‌ی محمد نخشب، کد ۱۶۱/۱، ص ۹

۲. *احزاب سیاسی در ایران* (اسناد لانه‌ی جاسوسی)، مرکز نشر اسناد لانه‌ی جاسوسی، صص ۳۴۵-۳۴۶

۳. آرشیو مرکز اسناد انقلاب اسلامی، پرونده‌ی نیتروی سوم، بازیابی ۳۵۷، ص ۶۸

۴. آبراهامیان، حزب «ملت ایران» را یک حزب ضددربار، ضدکمونیست، ضد سرمایه‌داری، ضدیهود و حتی ضدروحانیون توصیف کرده‌است که پیشنهاد از نو ساختن ایران را با بازپس‌گیری سرزمین‌های از دست رفته‌ی بحرین، افغانستان و قفقاز می‌داد. براساس بخشی از دیدگاه‌های حزبی، قدرت‌های خارجی، «ملاهای مرتجع» و اقلیت‌های مذهبی، به ویژه یهودیان و بهایی‌ها، عامل عقب‌ماندگی ایران تلقی شده بودند. (برای اطلاع بیشتر ر.ک: پرواند آبراهامیان، *ایران بین دو انقلاب*، ترجمه‌ی احمد گل‌محمدی و فتاحی، نشر نی، تهران ۱۳۷۹، ص

بختیاری (1385) حزب پان ایرانیست به روایت اسناد تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی 50 و 51